

<https://doi.org/10.3176/hum.soc.sci.1977.1.03>

R. LOODUS

EESTI LASTE- JA NOORSOOKIRJANDUSE ILLUSTRATSIOONIDEST (aastani 1940)

Eesti lasteillustratsioon tekkis ja arenes koos rahvusliku kunsti, rahvusliku raamatugraafikaga. Aegade jooksul tegi ta kaasa selle stiilimuutused, omandades üha enam kunstiväärtusi ja laiendades oma mõjusfääri noore põlvkonna vaimsel kujundamisel.

Alljärgnevas artiklis on püütud lühidalt fikseerida eesti lasteillustratsiooni arenguteed kuni 1940. aastani, diletantlikest katsetustest kuni väljakujunenud, mitmekülgse žanrini, ajapunktini, kui hakkas formeeruma kvalitatiivselt uus lähenemisviisi kogu meie kunstis. Stiililiselt märgistavad seda arengut möödunud sajandi realistlik käsitluslaad, juugendi ja rahvusromantismi sugemed, kahekümnendatel aastatel eriti ekspressionismi mõjud ning lõpuks taas realism, nüüd juba uuel astmel. Varasem lasteillustratsioon kui pärand pakub ka tänapäeval tõsist huvi nii kunstilisest kui ka kultuuriajaloolisest aspektist, kandus ju selle kogemustest ja saavutustest mõndagi üle nõukogudeaegsesse illustratsiooni. Artiklis ei piirduta ainult väikelastele loodud illustratsioonidega, vaid vaadeldakse ka kooliealist noorust huvitava kirjanduse juurde kuuluvaid joonistusi. Hoolimata aja jooksul tekkinud ja teatud määral süvenevast loomulikust erinevusest nooremate ja vanemate laste kirjanduse illustratsioonide vahel, moodustab lasteillustratsioon meie raamatugraafika üldpildis siiski üsna tervikliku ja sealjuures kaaluka osa.

Nii eesti varasemas kui ka nõukogudeaegses kunstiteaduslikus kirjanduses ja kriitikas on selle perioodi lastekirjanduse illustratsioonile pühendatud ainult märkusi üksikute tööde kohta, seepärast taotleb käesolev artikkel olla esimene kokkuvõttev ja hinnata püüdev ülevaade sel teemal.

*

Eestikeelseid lasteraamatuid — eelkõige on need muidugi aabitsad — on illustratsioonide ja vinjettidega kaunistatud juba 18. sajandist saadik. Nii näiteks sisaldavad O. W. Masingu «ABD ehk Luggemise-Ramat Lastele» (1795), K. E. v. Bergi «ABD-ramat» (1814), «ABD-Ramat» (1853) jt. aabitsad puulõikes kaunistusi, mis on kas kohalike asjaarmastajate looming või laenatud välismaa trükistest. Kunstiliselt ei ole nende kaal eriti suur. Sammuks edasi on F. L. v. Maydelli puulõiketöökoja meistrite (H. Schmid, O. Gern jt.) gravüürid, mida kasutati kooliraamatute (näi-

teks 1854. aastal Tartus ilmunud «Koli-ramatu») kaunistamiseks. Veelgi suuremat kunstilist arengut võib märgata 19. sajandi keskpaiku loodud illustatsioonides F. R. Kreutzwaldi «Eesti-rahva ennemuistsetele juttudele» I (1860) ja J. V. Jannseni «Eesti Laste Rõõmule» (1862, 1872). Need illustatsioonid — Kreutzwaldi raamatukese puulõigete autor on küsimärgi all, oletatakse F. Russowi kätt, Jannseni raamatute litograafiad tegi C. A. Schulz — on nagu omapäraseks vahelülks hääbumisele määratud baltisaksa ja tekkiva eesti rahvusliku raamatugraafika vahel.

Möödunud sajandi teisel poolel tärganud ja arenenud eesti rahvusliku kunsti üldfoonil oli graafikal võrdlemisi tagasihoidlik koht. Selle peamisi kandjaid oli viljakas ksülograaf-raamatugraafik E. M. Jakobson. Tema loomingust kuulub tähelepandav osa reproduktsioonigraafika valda, illustatsioonialastest töödest — kunstnik valmistas puulõikeid väga erinevatele väljaannetele ajalehtedest kuni sektantlike brošuurideni — on paljud loodud just kooliõpikuile. Arvukalt lõikas ta illustatsioonina näiteks C. R. Jakobsoni «Kooli lugemise raamatu» kolmele jaole (esimene jagu, mis ilmus 1867. aastal ja millest hiljem tuli välja veel 14 trükki, sisaldab 80 puulõiget). Tema illustatsioonide kaudu õpiti tundma paljugi uut ümbritsevast maailmast. Kuid neil töodel polnud üksnes kasvatuslik tähtsus: paljud Jakobsoni loomi, maastikke ja inimesi kujutavad illustatsioonid on küllatki elavad, mistõttu nad tõusevad kõrgemale tavalise näitliku vahendi tasemest. Kunstniku puulõiked on teostatud pisut protokollivas, kuid kohati üsna varjundirikkas laadis, tehniliselt paindlikult ja vilnult. J. Hurt oli «Kooli lugemise raamatu» illustatsioonidest vaimustatud, ta kiitis neid paremaks kõigist eesti raamatute ja ka saksa lugemike omadest.¹

Peale Jakobsoni kooliraamatute piltide on möödunud sajandi lasteillustatsioonist küll vähe rääkida. Võiks veel vahest nimetada kirjanik E. Bornhöhe joonistusi M. Lipu raamatule «Laste lõbu I» (1891), mis pakuvad eeskätt kultuuriajaloolist huvi.

20. sajandi algus tõi kaasa olusuhete uuenemise nii ühiskondlik-poliitilises kui ka rahvuslikus kultuurielus. Need olid aastad, kui ühtaegu kodanluse tugevnemise ja majandusliku tõusuga hakkas töölisliikumine üle kasvama revolutsiooniks.

Jõudsamalt hakkas arenema rahvuslik kunsti elu, kunstnike noore põlvkonna esilekerkimisega kandus see kodumaale. Kirjanduselu ja kirjastustegevuse hoogustudes hakkas elavnema ka lastekirjanduse väljaandmine, selle kujundamine ja illustreerimine muutus järjepidevamaks ja professionaalsemaks. 1901. aastal asutati esimene eesti lasteajakiri «Lasteleht», mis ilmus rikkalikult illustreerituna ligi neli aastakümnet. Anti välja ka küllaltki maitsekalt illustreeritud tõlkelasteraamatuid.

Silmapaistvamaid lastekirjanduse illustreerijaid Oktoobri-eelsel perioodil oli K. A. Hindrey, kes tollal oli eriti tuntud kodanliku pilkeajakirja «Sädemed» toimetaja ja karikaturistina ning literaadina. Oma ideoloogilistelt tõekspidamistelt kodanluse hulka kuuluva Hindrey karikatuurilooming oli siiski vastuoluline — osa töid teenis avalikult kodanliku eduerakondliku poliitika eesmärke, paljud pilkepildid olid aga objektiivselt teravalt suunatud balti aadli ja kiriku, samuti tsarismi võimukandjate vastu. Tema joonistustes ühineb lastepärasus õnnelikult rahvalikkuse ja omapärase südamliku tundetooniga. Osas illustatsioonides tõuseb domineerima teatud didaktiline käsitlus, kus pahelised tegelased langevad ikka halastamatu karistuse alla. Sellised illustatsioonisarjad — õieti ongi need rohkem pildiraamatud tabava värsisaatega — on oma olemuselt võrdlemisi lähedased populaarse saksa illustraatori W. Buschi

¹ «Revalsche Zeitung», 18. det. 1867.

kuulsatele seeriatele, millest nii mõnigi juba eelmise sajandi lõpul ka eesti väljaandena ilmavalgust nägi. Hindreyd ja Buschi seovad mitmed analoogiad — mõlemad olid nii joonistajad kui ka osavad sõnaseadjad, mõlemad löid humoristlik-satiirilisi, moraliseeriva kallakuga, inimliku-üldinimliku olemusse pürgivaid pildiraamatuid, mille süžeelahenduse määrab ikka kuri, kuid õiglase saatus. Hindrey joonekäsitluses on midagi ka Buschi joonistuslaadi grotesksusest. Ometi ei ole Hindrey Buschi provintslik epigoon, vaid küllalt omapärane, pisut juugendist mõjustatud joonistaja, kes on seotud eesti keskkonna ja traditsioonidega.

Hindrey alustas vaadeldavas žanris «Lastelehe» esimestes aastakäikudes ilmunud joonistustega päkapikkudest ning karikatuursete lugudega laste elust. 1906. aastal ilmus tema esimene värsspildiraamat «Pambu-Peedu», järgmisel aastal anti välja «Seene-Mikk» ja «Piripilli-Liisu», kümnekonna aasta pärast tuli neid terve sari. Juba need varasemad pildiraamatud näitavad Hindreyd hea joonistajana, kes tunneb laste psüühikat ja oskab olulist mõne lihtsa joonetõmbega edasi anda.

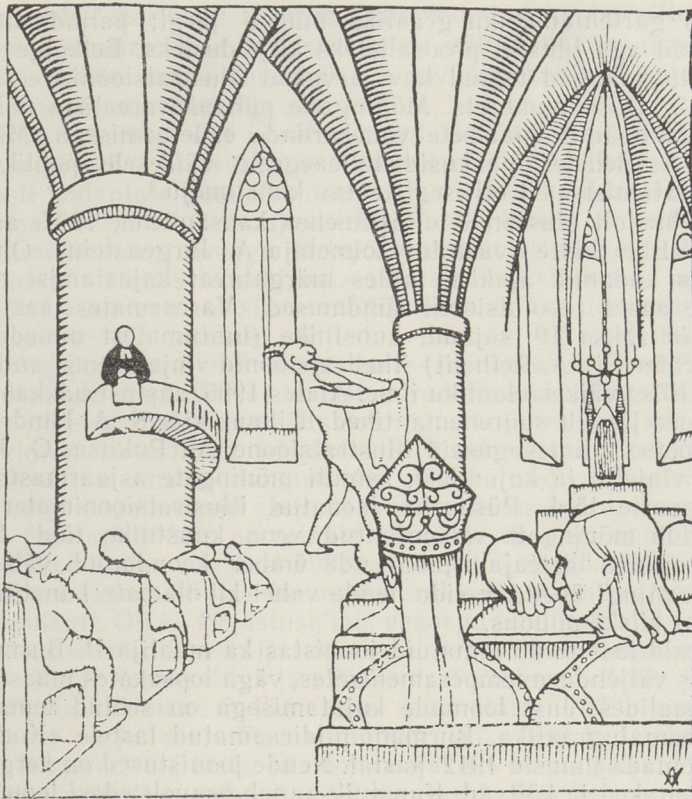
Üksmeelselt tõsteti toleaegets ajakirjanduses esile illustratsioone humoristlikele lookestele laste elust «Meie noored» (1907, täiendatud kordustrükk 1913).² Mõistes hästi laste hingeelu ja nende omavahelisi suhteid, on kunstnik oma väikesi kangelasi kujutanud kaasakiskuva huumoriga. On ilmne, et Hindrey produktiivne tegutsemine karikaturistina jättis jälgi ka tema illustratsioonidesse. Siit elav, kergelt groteskne joonistuslaad, oskus esitada ilmekalt poose ja miimikat, aga ka kohatine kalduvus naturalismi.

Pisut teise toonaalsusse kuuluvad illustratsioonid raamatule «Eesti muinasjutud lastele» (1907), mis on meie esimesi illustreeritud muinasjutukogumikke. Kuusteist joonistust viivad vaataja pooleldi reaalsesse, pooleldi fantaasiailma. Tähelepandav on kunstniku lugupidamine looduse vastu, hea alge ülistamine, mistõttu illustratsioonid kasvavad muinasjuttude olemusest välja väga vahetult, on rahvapärased lihtsad, kodused ja intiimsed. Illustratsioonide peateemadena eristuvad enamikus loodusjõudude ja inimloomuse kokkupõrked, kusjuures väga liikuv ja lakooniline joonetõmme vormib hästi ka tüübistikku ning karaktereid. Elavate ja lastepärastena võib iseloomustada ka 1911. aastal ilmunud Ansomardi «Lastejuttude» illustratsioone.

Hindrey joonistuste aluseks on teravapilguline eluvaatlus, mis tingis niihästi tööde sisulise suuna kui ka omapärase vormi. Hindrey joonistustega lastele tuli esmakordselt eesti illustratsioonikunsti meetodiliselt suunitletud lastepärased, lähenemine lasteillustratsioonile kui erilisele kunstižanrile. Huumor, hoogsus nii vormikäsitluses kui ka situatsioonide kujundamisel ja karakterite ere esitus teevad Hindrey illustratsioonid lastele lähedasteks. Teisest küljest oli tema poolt eesti raamatugraafikasse toodud lasteraamatu vorm — pildi ja teksti sünkroonsus — suhteliselt moodne ja arenemisvõimeline (otseseks eeskujuks olid just selle aja paiku surnud W. Buschi pildiseeriad); näiteks leidis see kaks aastakümnet hiljem intensiivset viljelemist nõukogude lasteraamatutes.

Naiivrealistlikud oma elutunnetuselt ja joonistuslaadilt on H. Mölder-manni 50 joonistust 1905. aastal väljaantud «Kavala-Hansu ja Vanapagana loole». Joonistuste kunstitehnilist tahumatust korvab teatud määral nende siiras naiivsus ja rahvapärane huumor. Hans on tõeline nupumees, Vanapagan pimedajõu kehasus. Nende seikluste edasiandmisel on kunstnik tabanud rahvalugude meeolu, mistõttu illustratsioonid olid pikka aega nii laste kui ka vanemategi seas küllalt populaarsed.

² «Eesti Kirjandus» 1908, nr. 3, lk. 146.

A. Uurits, illustratsioon C. Recha raamatule «Näkineitsi». Tallinn, 1912.

Tol ajal laialt levinud rahvusromantism jättis jälgi ka eesti raamatugraafikasse. Lasteillustratsioonis on selle huvitavamaid näiteid A. Uuritsa joonistused E. Petersoni raamatule «Ennemuistsed jutud lastele» (1909) ning C. Recha «Rehepäpile ja Vanapaganale» (1911) ja «Näkineitsile» (1912), mis kuuluvad «Lastejuttude» sarja. Kunstiküpsemad on neist «Näkineitsi» illustreerimised, kus ohtra vaba pinna kasutamisega on saavutatud piltide kirkus ja õhulisus. Joonetõmme on võrdlemisi nõrke, kohti otseselt laulev (illustreerimine kammiva näkineitsiga), kompositsioonid rütmikad ja vaheldusrikkad. Nii on muinasjutu sisu avatud selgelt ja meeleolukalt.

Rahvusromantismi sugemeid on A. Roosilehe kunstiliselt ebakindlates illustreerimistes S. Lagerlöfi jutule «Karri ja Hallkasuka elulugu» (1911), õige pisut ka G. Mootse «Kalevipoja» illustreerimistes, mis avaldati 1910. ja 1911. aasta «Lastelehes». Hoolimata teatud sümboliseerimisest jäävad need joonte ja pindade pehmetel kontrastidel rajanevad joonistused võrdlemisi olustikulisteks, lähenedes kohti tavalistele žanripildikestele. Kalevipoja enda kujus on vähe heroilist, välja arvatud illustreerimine «Kivi viskamas», kus kangelane on jõulisemalt välja joonistatud. Mõnel määral kahandab tööde mõjujõudu joonetõmbe tuimus ja teatud trafaretsus. Rahvuseepose tegelaste ja situatsioonide näitlikustajaina täitsid need illustreerimised siiski oma ülesande.

Mootse joonistas tol ajal üldse väga palju «Lastelehele». Osalt on neile töödele iseloomulik üsna tugev väikekodanlik ilutsemine (päkapiku-

pildid jne.) gartenlaubeliku graafika mudeli järgi; paljud muinasjutu-pildid jäävad aga lihtsalt proosalisteks kirjeldusteks. Eelkõige oma näitlikkuse tõttu pakuvad teatud huvi arvukad illustratsioonid eesti külaelu teemal 1912. aasta numbreis. Mõningane pühapäevarealism põimub neis kohati ülekohtuste sotsiaalsete vahekordade esiletoomisega. Mootse joonistused «Lastelehele» pakkusid tollaegsele väikele publikule siiski mõnusat vaatamist, neil oli isegi teatav kunstimõju.³

«Lasteleht» oli alustanud «Postimehe» kaasandena, 1907. aastal läks ta ajalehe «Elu» kätte (vastutav toimetaja A. Jürgenstein). Oma iseloomult niisiis kodanlik ajakiri, milles märgatavat kajastamist ei leidnud isegi 1905. aasta revolutsiooni sündmused. Varasemates aastakäikudes domineerisid saksa 19. sajandi kunstnike (tuntumatest nimedest mainitagu L. Richterit ja A. Rethelit) illustratsioonid-vinjetid, mis andsid lehele teatud idüllilise väikekodanliku ilme. Alates 1905. aastast hakkab aga eesti kunstnike osa järsult suurenema, tihedalt ilmub siia K. A. Hindrey joonistusi, G. Mootse mitmesuguseid illustratsioone, M. Pukitsa, O. Jungbergi, R. Lepiku vinjette ja kujundusi, samuti mõningate asjaarmastajate, tõenäoliselt noorte töid. Püsib ka laenatud illustratsioonimaterjal, mille hulgas leidub mõningate vähemtuntud vene kunstnike töid. Seega oli «Lasteleht» ainsa lasteajakirjana enda ümber koondanud väikese ringi kunstnikke. Mingi ühendav side nende vahel kindlamate kunstiliste printsiipide näol siiski puudus.

Mõningaid lastepildiraamatuid joonistas ka maali P. Burman. Tema talent leidis väljenduse temperamentsetes, väga lopsakates maastiku-, lille- ja loomamaalides. Just loomade kujutamiseга on seotud tema väikese-arvuline raamatugraafika. Burmani pildiraamatud lastele «Koduloomad» ja «Metsloomad» ilmusid 1912. aastal. Nende joonistused on kergelt eskiislikud, ent värsked ja köitvad. Kunstnik annab osavalt edasi loomade liigutuste plastilisust, nende poosid ja ka ilmed on hästi karakteriomased. Sageli kasutatud ülaltvaade lisab joonistustele ülevaatlikkust ja avarust. Üks «Koduloomade» paremaid töid — «Kitsed ja sikud» — on õieti kunstniku tuntud maali «Kitsed» eelvariante. Kahjuks on Burmani illustratsioonide eluküllane loomademaailm raamatu kahvatu trükitehnilise teostuse pärast mõndagi oma paeluvusest kaotanud.

Tollaegsele kriitikale meeldisid Burmani pildiraamatud väga. Märgitakse, et seni on eesti lastekirjanduses olnud ainult üks laste seas armastatud pildiraamat, «see on Hindrey «Pambu-Peedu ja teised». Hindrey raamat näitab lastele nende elu varjukülgesid. Hoopis teist laadi on Burmani raamatud. Täies uhkuses ja iluduses astuvad siin loomad meie ette.»⁴ Hindrey kirjutab omakorda, et Burmani «raamatus avaldab ennast tema and suurepäraselt. Pildid on hästi joonistatud ja toredasti raami sisse komponeeritud.»⁵

Lasteraamatule on illustratsioone joonistanud ka R. Hirsch. 1912. aastal noorena surnud kunstnik ja tema looming — illustratsioonid ja karikatuurid — on seni unarusse jäänud. Hirschi küpsemaid töid on 43 joonistusest koosnev sari E. Peterson-Särgava raamatule «Ennemuistised jutud Reinuvaderist Rebasest» (1912). Kuigi tervikuna jääb sarja tase ebaühtlaseks, on paremates illustratsioonides küllaltki ilmekalt, kerge huumoriga suudetud näidata loomade omavahelisi suhteid.

³ J. Kangilaski, Kunstnik Gustav Mootse elu ja looming. — «Sakala» lisa «Sõnapilt» 1935, nr. 16.

⁴ A.-L. Kaks uut laste pildiraamatut. — «Päevaleht», 18. okt. 1912.

⁵ K. A. H., Paul Burman «Pildid lastele» I ja II. — «Postimees», 7. nov. 1912.

Oktoobri-eelsel perioodil elavnes kunstilooming ka lasteillustratsiooni alal. Sagenes illustreeritud lasteraamatute väljaandmine, ilmus esimene lasteajakiri, mitme noore kunstniku tegevuses hakkas lastekirjanduse illustreerimine etendama olulist osa.

Kodanliku vabariigi ajal avaldus kõigil kultuurialadel teravalt kodanluse kultuuripoliitika klassiiseloome. Teatud osa algupärast ilukirjandust asus otseselt kodanluse positsioonidel, objektiivselt kuulus sinna ka laialdaselt väljaantav väärtusetu ajaviitekirjandus. Ometi ei katkenud progressiivse kunstikultuuri arengu järjepidevus, nii kirjanduses, kunstis kui ka heliloomingus sündis teoseid, mis oma sisulise sügavuse ja professionaalsuse tõttu kuuluvad klassikasse. Kirjandus- ja kunstiloomingu, samuti kirjastustegevuse elavnemine põhjustas nihkeid ka lasteillustratsiooni arengus. Kõigepealt suurenes seoses laste- ja noorsookirjanduse osa kaalukamaks muutumisega üldises kirjastusproduktioonis lasteillustratsiooni osatähtsus, nii et paljude kunstnike loomingu kujunes see žanr üsna määravaks. Mitmed kirjastused pühendasid illustreeritud lastekirjandusele tähelepanudava osa oma toodangust. Nii näiteks andis kirjastusosaühisus «Loodus» välja populaarseid sarju — vanemale koolieale «Looduse Kuldraamatut» (aastast 1931), nooremale «Looduse Lasteraamatut» (aastast 1935), «Kuldset Kodu» (aastast 1937) jt. Need olid rikkalikult illustreeritud, ajakohase tüpograafilise tasemega trükised, enamikus arvestatavad ka kirjanduslikult. Oli ka kirjastusi, mis peaaegu täielikult olid pühendunud laste- ja noorsookirjanduse väljaandmisele, nagu õppekirjandusele spetsialiseerunud «Kooli Kooperatiiv» ja «Töökool» Tallinnas, «Kool» ja O. Luige kirjastus Tartus. Viimane hakkas muu seas alates 1929. aastast välja andma odavat sarja «Jutu-Paun», millest sai väga loetav perioodiline väljaanne. Illustreeritud laste- ja noorsooajakirju ilmus palju. Mõned neist jäid ühepäevaliblikateks, mõned aga kannatasid välja kestvama ajaproovi. Kunstiliselt huvipakkuvaimad olid alates 1922. aastast väljaantud «Laste Rõõm» ja «Vikerkaar», «Ronk» (1923—1927), «Noorusmaa» (1926—1928), juba mainitud «Lasteleht» ja mitmed teisedki. Nendele tegi kaastööd üsna arvukas kunstnikkond. Ka enamik õpikuid ilmus illustreerituna. Siinjuures ei saa muidugi kõrvale jätta fakti, et osa (kuigi suhteliselt väiksem) nendest lasteraamatutest ja -ajakirjadest oli suuremal või vähemal määral kodanluse ideoloogia levitajaks noorsoo hulgas.

Nii nagu kogu eesti raamatugraafika, on ka lasteillustratsioon 1920-ndail aastail stiililiselt kirju. Siin on peegeldusi tolle aastakümne populaarsetest kunstivooludest — juugendi järelkajad, ekspressionism, isegi kubismi ja «elementaarse tüpograafia» hoovus ei jätnud lasteraamatut puudutamata. Järgmine aastakümme tõi lasteillustratsiooni rohkem looduslähedusel rajanevat ühtlust. Üldiselt aga säilis kogu kodanliku perioodi vältel eesti lasteillustratsiooni lastepärasus, püüe situatsiooni ilmekalt ja selgelt edasi anda.

Juba tuntud nimedest jätkas kahekümnendatel aastatel lastekirjanduse illustreerimist K. A. Hindrey. 1918—1920 ilmus temalt mitmeid pildiramatuid «Odamehe» lasteraamatute sarjas («Nina-Jass ja Näpp-Mall», 1918, «Loomade mäss», 1920, jt.).⁶ Oma paremas osas (mõnes töös kipub Hindrey taas vastuvõtmatusse naturalismi) on need tema joonistuste varasemaid traditsioone jätkavad, painduva joonetõmbega, pisut grotesksed illustatsioonid täis situatsioonikoomikat. Ladus jutustamisviis, tegevuse tormakus, tüübistiku karakterus, huumor ning teksti ja pildi hea kooskõla iseloomustavad ka tema arvukaid järgmisi töid. Kaasakiskuva hooga

⁶ 1929. aastal tulid O. Luige kirjastusel Hindrey pildilugudest kordustrukid.

ja lõbusalt on joonistatud tema karulood («Jaunart Jauram», 1921, jt.). Lastepäraselt, meeldejäävate tüüpidega illustreerib Hindrey omaenese mugandatud rahvajutte, nagu «Kaval Hans ja Vanapagan», «Suur Tõll», «Kalevipoeg» jt. J. Ploompuu kirjastusele, «Kuidas vaenelaps-karjapoiss oma õnne leidis» ja «Matsi poeg Mats» O. Luige kirjastusele (kõik 1928).

Nii need kui ka tema varasemad tekstidega pildiraamatud on tege-likult omapäraselt lastekoomiks, küllalt rahvapärased ja põnevusega loe-tavad-vaadatavad. (Hindrey on muide esimene eesti kunstnik, kes hakkas ajakirjanduses avaldama pildisarju. Mõned neist avaldati hiljem ka eri väljaannetena, nagu absurdihuumorini küündiv, igas eas nauditav «Vanast oli Vaar», 1929.) Hindrey illustreeris esimesena ka O. Lutsu «Kevadet». Kirjastusele «Kool» oli ta 1920. aastal valmistanud üle 30 joo-nistuse, millest osa ilmus järgmisel aastal M. Nurmiku «Teises lugemi-kus». Neis annab ta tavalise dünaamilisusega edasi huvitavat sündmus-tikku, vallatlevat huumorit, kuna tüübistik jääb seekord pealiskaudseks. Kunstniku illustratsioonidest rääkides tuleb tingimata esile tõsta loo-made kujutamise oskust — üsnagi nappide vahenditega suudab ta liiku-mises ja poosides iseloomulikku tabada.

Kolmekümnendail aastail ei lisanud Hindrey kui kunstnik enam midagi uut. Ta pühendus nüüd täielikult ilukirjandusele, luues aristokraatliku mentaliteediga psühholoogilisi ja idealistlikke ajaloolisi teoseid. Fašistliku okupatsiooni ajal avaldas ta Nõukogude-vaenulikke artikleid.

Hindrey illustratsiooniloomingu tonaalsus on tihti humoristlik — oli ta ju olnud meie omapärasemaid karikaturiste. Karikatuuriga on enamikus tihedalt seotud olnud ka mitmed teised kunstnikud, kes etendasid laste-ja noorsooillustratsioonis kodanlikul ajal juhtivat rolli. Nende üsnagi eri-neva palgega kunstnike käsituslaadi aluseks on peamiselt realistlik joo-nistus. Kõige juhuslikum selles väikeses grupis, kuhu kuuluvad R. Kivit, H. Valtman, R. Tiitus ja Gori, on viimane.

1920-ndate aastate paiku karikaturistina suure populaarsuse võitnud Gori illustreeris tol ajal innukalt humoristlikke lasteraamatuid, sealhul-gas ka endakirjutatud lugusid. Üldiselt ei kujuta illustratsioonid tema loomingu erilist väärtust — lõbus-grotesksete joonistuste kõrval on palju hooletult visandatud, naturalistlikke, koguni labaseid töid. Paremate hul-gast võiks nimetada teatud rahvusromantiliste sugemetega, dekoratiivselt meeldivaid joonistusi S. Vardi «Jaanitulelistele» (1920) ja humoorikaid illustratsioone «Gargantua» lasteväljaandele (samast aastast).

R. Kivit oli 1920—1930-ndate aastate produktiivsemaid raamatu- ja tarbegraafikuid. Kuigi tema tööde kvantiteet ei võrdu kvaliteediga, on Kiviti osa tolleaegse lastekirjanduse illustreerimisel-kujundamisel vägagi määrav.

Alustanud karikaturistina, tuli Kivit raamatugraafikasse 1920. aastal suureformaadilise lastepildiraamatuga «Minu raamat». Stiililt on see veel ebaühtlane, ilmneb nii juugendi kui ka «Mir Iskusstva» graafika tugevat mõju. Teatud eklektilisi jooni, küll mitte enam nii pealetikkuval kujul, lei-dub teisteski Kiviti varasemates töödes, mõnel määral ka K. E. Söödi «Lapsepõlve Kungla» (1923) dekoratiivsetes päisliistudes, vendade Grim-mide «Muinasjuttude» I väljaande (1925) joonistustes jm. Ometi hakkab üha rohkem kristalliseeruma Kivitile omane käsituslaad. See pole tema Lutsu-illustratsioonidest (kunstnik illustreeris sel ajal O. Lutsu följetoni-kogumikke) tuntud hoogne lõbusus, kuigi mõningaid elemente sellest, ees-kätt kergest huumorist ja tüpiseerimisest, on siingi. Kiviti laad kujuneb tuge-valt empiiriliseks, staatiliseks ja kuidagi näitlikult selgeks; joon on võrd-lemisi jäik, värvid erksad ja selged, tüübistik lastepärane. Samas aga ilmneb üha süvenev standardsus ja pealiskaudsus, teatud stiiljäikus, mis

kohati suubub isegi käsitöölikkusse. Seega osutus Kiviti õnnetuseks üha suurenev töömaht, mis süvenemiseks andis vähe võimalusi. Näiteks ulatus ta joonistuste üldarv ainuüksi 1935. aastal tuhandeni.⁷

Ometi on Kiviti kontos hulk üldmuljelt ilusaid lasteraamatuid. 1920-ndaist aastaist pärinevaist kuuluvad paremate hulka näiteks O. Luige kirjastusel ilmunud, värvilises litograafias, paksul bristolkartongil raamatukesed, mille formaat oli lõigatud piltkujutise järgi (O. Luige «Jänku ja Kuke-isand spordipidul», 1927, jt.). 1930-ndail aastail kujuneb Kivitist eesti lastekirjanduse tooniandev kunstnik.

Sel aastakümnel oli laste- ja noorsookirjanduse osatähtsus raamatuturul suurem kui kunagi varem, raamatukultuuri üldtaseme tõustes pöörati nüüd rohkem tähelepanu ka järelepõlvele mõeldud kirjanduse kunstipärasele väljaandmisele. Kuigi ilmunud trükiste hulgas kodanliku ideologia mitmesuguste avalduste propageerimine (sellised raamatud nagu A. Roosmani illustreeritud «Kompanii poeg» või E. Järve piltidega A. Kivika «Nimed marmortahvilil» ei jäänud sugugi üksiknähtuseks) eelmise aastakümnega võrreldes mõneti kasvas, on lasteraamatute tootmisel domineeriv heatasemeline tõlke- ja originaalkirjandus. Mitmed kirjastused lasksid välja lasteraamatuid, mida võib vabalt võrrelda meie tolaaegsete trükiste paremikuga. «Looduse» kirjastuse ofsettrükis lastesarjad äratasid oma kauni, kaasaegse tüpograafilise teostuse ja lastepärase illustratsioonivara tõttu isegi rahvusvahelist tähelepanu. Seda kinnitab fakt, et juba 1938. aastal ilmus R. Kiviti piltidega «Kuldse Kodu» sarja raamatuid soomekeelsete äratrükikidena V. Söderströmi kirjastusel Helsingis.⁸

Lastekirjanduse illustreerimisel kristalliseerus kolmekümnendail aastail lõplikult käsitlus, mis tugines aastakümnete jooksul kujunenud üldistele põhimõtetele: kunstnik peab arvestama lapse tajumise eripära, tema elukogemuste ja analüüsivõime vähesust; see eeldab ohtrat illustreerimist, piltide kõitvust ja elavust, vaimse aktiivsuse äratamist.⁹ Saksa kirjandustegelase J. Bertuchi (1747—1822) formuleeritud ja kodanlikus maailmas seni arvestatavad lasteraamatute illustreerimise põhimõtted — joonistuslaad olgu selge ja korrektne (lapse silma on vaja harjutada asjade ja nendevaheliste suhete õige kujutamisega), mitte kuhjata kompositsioone (lapse tähelepanu hajub, ettekujutus eksib), hoiduda dotseerivast laadist (laps amüüeerib meelsamini), pidades meeles, et raamat on lapsele eelkõige ikkagi mänguasi¹⁰ — olid aegade jooksul enesestmõistetavaks saanud, neile vastas ka eesti lasteraamatute paremik. Muuseas, varasem (eriti Hindrey töödes esinenud) dotseeriv joon on kolmekümnendate aastate lasteillustratsioonist peaaegu täielikult kadunud.

Eesti lasteillustratsioon on kompositsioonilt tavaliselt lihtne ja napp, jutustusviis elav, stilisatsiooni kasutatakse suhteliselt tagasihoidlikult. Tähelepanuväärne on ka püüe arendada laste esmast värvitaju, opereerimine puhaste, selgete värvidega. Raamatute paber on tugev ja vastupidav, teostus kvaliteetne. Noorsooraamatute illustratsioonid on üldiselt eksprestiivsemad, langedes sageli oma laadilt ühte täiskasvanuile määratud jutustava joonistusega. Kõige selle iseloomuliku juures tunnetame aga siiski veel teatud illustreeritavuse, aktiivsema mõjustuse vajakajäämist, eriti kui võrrelda eesti lasteillustratsiooni nõukogude lasteillustratsiooniga, mis

⁷ E. A h a s, Tänase kaanepildi autorist. — «Taluperenaine» 1938, nr. 4, lk. 88.

⁸ Kirjastusosaühingu «Loodus» pildiraamatute sari «Kuldne Kodu» on ilmunud soome keeles. — «Varamu» 1938, nr. 8, lk. 1038. Kiviti poolt kolmekümnendail aastail kujundatud-illustreeritud lasteraamatute äratrükke sama sarjanimetusega «Kultainen Koti» ilmus Soomes ka 1960-ndail aastail.

⁹ N. S m e l t e n, Le livre et les enfants. Le Musée du Livre 1918, vihik 44, lk. 910.

¹⁰ A. R e i m a n n, Alte deutsche Kinderbücher. Wien-Leipzig, Zürich, 1937, lk. 10.

just kahekümnendail aastail elas üle kõrgperioodi. Nõukogude Liidus püüti illustreeritud lasteraamatuga aktiivselt mõjustada laste sotsiaalse ja esteetilise vaadete kujunemist, kusjuures oldi veendunud, et lasteillustratsioon kõrvuti teiste kunstžanridega kujundab kogu ajastu kunstilist palet. Lastele joonistades ei lähtunud seal mitte isiklikust loomingulisest intuitsioonist ega fantaasiast, vaid eelkõige lapse psüühikast, laste tunnetuse vaatlemisest, nende loominguliste võimete tundmaõppimisest.¹¹ Eesti kunstnike lähenemisviisil lasteraamatule puudus muidugi see läbimõeldud teaduslikkus, elavate diskussioonide kaudu tugevnenud huvi spetsiifika vastu. Siin jäadi rohkem omaenese intuitsiooni, fantaasia ja kogemuste tasandile.

Teatud illustratiivsus jääb omaseks ka Kivatile. Tema kujundatuna ja teostatuna ilmusid juba eespool mainitud «Looduse» lasteraamatute sarjad. Hea trükitehniline tase, kunstniku laadi lihtsus ja ladus jutustavus varjutavad neis tihti isegi stambi ja pealiskaudsuse. Nimetatagu kasvõi ainult selliseid illustreeritud raamatuid nagu G. Bassewitszi «Peetrikese reis kuule» («Looduse Lasteraamat», 1935), L. Tigase «Metsatalu vahvad loomad» («Targad Tähed», 1938), E. Enno «Heinaaeg on ikka nii» («Kuldne Kodu», 1937). Muidugi lisandub hulk illustratsioone ja kujundusi mitme teisegi kirjastuse väljaannetele.

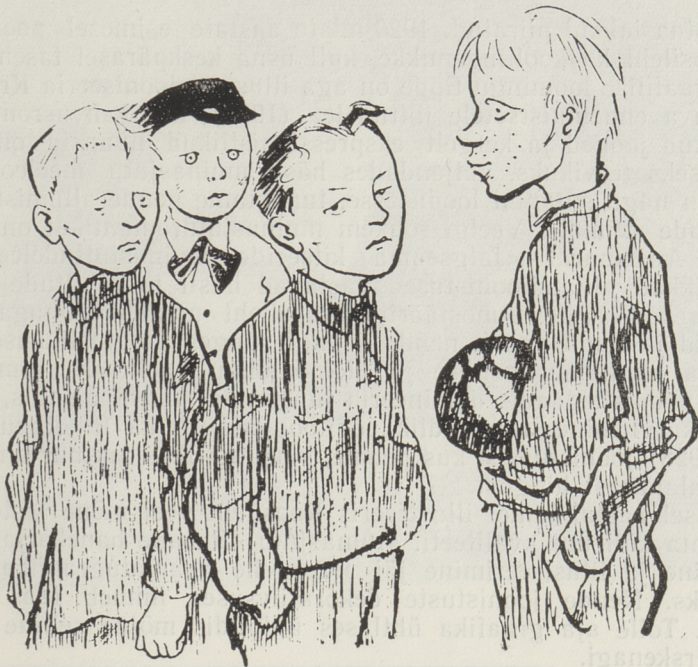
Kiviti loomingule on lähedane H. Valtmani raamatugraafika, seda nii produktsiooni hulga, tegevuse algperioodil ilmneva humoristliku tooni kui ka hiljem sissetuleva tüübistiku ja joonistuslaadi standardsuse poolest. Valtman alustas 1925. aastal, tema illustreerituna ilmus paar lastekirjastuse «Pääsuke» «Laste jututoa» vihikut ning M. Nurmiku «Viies lugemik». Stiililine eklektika annab paari aasta pärast aset omanäolisemale, natuuritruumale joonistusviisile. Teatud üleminekunähtuseks võib pidada illustratsioone lasteraamatule «Mets» (1928). Need on üsna vahetult mõjuvad sullejoonistused laste elust, vürtsitatud mõnusa huumoriga. Kuigi neis ilmneb kohati joonistustehnilist vilumatust, on kadunud algusele omane stiilisegu, samal ajal on jäik stamp veel tekkimata.

Valtmani illustratsioonialane looming suureneb aasta-aastalt. Temast saab kolmekümnendail aastail Kiviti kõrval «Looduse» kirjastuse produktiivsemad kaastöölisi. Valtman illustreerib «Looduse Kuldraamatuid», «Looduse Lasteraamatuid», «Rõõmsaid Raamatuid» ja teisi sarju, joonistab ka teistele kirjastustele. Tööviljakuse ja tehnilise edu eest raamatuillustratsiooni alal sai ta Eesti Raamatufondi 1940. aasta auhinna.¹² Kuigi suurenev töökoormus tõi peale vilumuse kaasa ka teatud stagnatsiooni joonekäsitluses, tüübistiku trafaretsuse, säilib pilku paeluv jutustavus, lastepärane näitlikkus. Kohati on tal aga ka värske mas käsitluslaadis ja sügavamalt läbitunnutatud illustratsioone, nagu näiteks dünaamilise kompositsiooniga sullejoonistused M. Maeterlincki «Sinilinnule» (1939).

Kiviti ja Valtmani illustratiivsusest erineb mõnel määral R. Tiituse illustratsioonilooming. Selles on rohkem lopsakust, joonistuslikku paindlikkust, vähem stereotüüpsust. Karikaturistina ja O. Lutsu följetonide illustreerijana tuntuks saanud juba 20-ndate aastate teisel poolel, pühendas Tiitus järgmisel aastakümnel palju hoolt noorsookirjanduse illustreerimisele. Lutsu «Kevade» (1935, 1937) illustratsioonides on tegelased oma muredes ja nooruslikes rõõmudes haruldaselt elulised, tugevalt individualiseeritud. Tiituse joonistuste iseloomulikumaid külgi on nende vahetu, tugev kontakt vaatajaga, tihe seos raamatu vaimse atmosfääriga. Olles

¹¹ Э. Ганкина, Становление жанра детской художественной книги. — «Искусство» 1975, nr. 1, lk. 23—24.

¹² Tunnustus vaimsele tööle. — «Postimees», 18. mai 1940.

R. Tiitus, ümbrise illustratsioon R. Janno raamatule «Vutimehed».
Tartu, 1935.

põhiolemuselt karikaturist, ei loo Tiitus mitte niivõrd psühholoogilisi, kui just karaktertüüpe, komponeeritud hoogsalt arenevasse tegevusse. Joonekäsitus areneb aastate jooksul spontaanselt, teatud karikatuursus annab sellele kohati ekspressiivse varjundi.

Tiitus illustreeris hulga «Looduse Kuldraamatuid» ja võib arvata, et tema huvitavate tegelaskujudega joonistused aitasid omalt poolt kaasa selle raamatusarja populaarsusele (J. Verne'i «Kapten Granti lapsed», 1932, K. May Winnetou' lood, 1932—1934, jt.). Eraldi nimetamist vääriavad veel A. Daudet' «Väikemehe» (1932) joonistused oma paindlikkuse, huvitavate prantsuspäraste tüüpide ja toonitatud romantilisusega või sullejoonistused J. Jaigi «Pobile ja Üdsimärdi nõidadele» (samast aastast) oma rahvalike, humoristlikus toonis karakterkujudega. Lõbusad, juhtumusrikkad on illustratsioonid R. Tiituse enese raamatutele, nagu pildiseeria «Toslem lastele» (1938), «Lehm tiigriks» (1939) jt. Tiituse noorsoo- ja lasteillustratsioonid on selle aja realistliku raamatugraafika omapärasemaid koostisosi. Kunstniku tugevateks külgedeks on tema huumoritunne, karakterite loomise oskus, mõnus vestetoon, vaba, ilmekas joonetõmme. Seetõttu on tema illustratsioonid alati huviga jälgitavad niihästi noortele kui ka vanadele. Tiituse nõukogudeaegne illustratsioonilooming jätkas neil aastail rajatud teid.

A. Roosilehe ja E. Järve lasteillustratsioonid kannavad kodanlikku aega varasemate kunstistiililiste suuniluste sugemeid.

Roosilehe illustratsioonides on valdavad nii rahvusromantika kui ka juugendi elemendid, mis esinevad üsna omanäolisel ja sugestiivsel kujul. Teatud romantilist meeleolukust võib leida «Odamehe» lasteraamatute sarjas 1920. aastail ilmunud «Kullaketräjate» joonistustes. Nende dekoratiivne kude on detailirikas, kuid kompositsioonid seevastu võrdlemisi hägu-

sed ja fantaasialend piiratud. 1920-ndate aastate esimesel poolel illustreerib Roosileht ka koolilugemikke, küll üsna keskpärasel tasemel. Tema raamatugraafilise loomingu tippe on aga illustratsiooniseeria Kreutzwaldi «Eesti rahva ennemuistsetele juttudele» (1924), kus rahvusromantilised-juugendlikud jooned ja kergelt ekspressionistlikud nüansid on liitunud dekoratiivseks tervikuks, vältides hästi muinasjutu meeleolu. Inimfiguurid on nagu sulanud loodusesse, tunnetame nende allumist tundmatute võimude stiihiale. Veelgi rohkem muinasjuturomantikast on illustratsioonides Ansomardi «Jalgsemaa kitseeide muinasjuttudele» (1926). Varjundirikkad pliiatsijoonistused vastavad hästi tondijuttude salapärasele, närvekõditavale atmosfäärile. Roosileht manab mõnuga paberile kodukäijaid ja muid vaime nende üsnagi sünges ilmutuslikkuses, teisest küljest aga kujundab looduse ja üleloomuliku paeluvaks romantiliseks tervikuks. Joonistuslaadis domineerib juugendlik vormipaisutus, joonte ja siluettide kurvlemine. Juugendlik põhitoon heliseb ka R. Rohu «Laanekohtu» (1928) joonistustes, kus pehme, varjundirikas faktuur annab edasi looduse salapärast hingust.

Järgmisel aastakümnel illustreeris Roosileht veel mõne lasteraamatu, saavutamata küll uut kvaliteeti. Muinasjutu «Rebane hanekarjas» (1939) kujundamine ja illustreerimine jäi Roosilehe raamatugraafika stiilseks luigelauluks. Nende joonistuste dekoratiivsuses ilmneb taas juugendi joonekurv. Tolle aja graafika ühtlases üldpildis mõjus selline lahendus mõneti värskenagi.

Oma töödega lisas Roosileht eesti lasteillustratsioonile romantilise arhailisuse nüansi.

Romantilisus ilmneb ka E. Järve lasteraamatute illustratsioonides. Järv alustas «Mir Iskusstva» graafikast pärineva dekoratiivse, peene ja detailirikka laadiga, nagu selgelt näitavad ta illustratsioonid V. Bonselsi lasteromaanile «Mesilane Maaja» (1923), mõnel määral ka arvukad joonistused lastekirjastuse «Pääsuke» sarjadele. Juba sel ajal hakkab aga tema illustratsioonidesse pugema standardus, korduvad ühesugused kunstilised võtted. Ometi on ta esimesi kunstnikke, kes eriti kahekümmendate aastate koolikirjanduse illustratsioonidesse toob arvestatava kunstilise elemendi.

Arhailiseks nähtuseks on juugendlike joonte ilmumine Järve loomingus kolmekümnendatel aastatel, ajal, mis kunstniku loomingus tähistab küpsusetappi. Nii H. Chr. Anderseni «Muinasjuttude» (I osa 1933, II osa 1934) kui ka J. Jaigi «Juudasoo» (1934) illustratsioonide pehmelt modelleeriv laad reedab selgelt juugendi mõju. Saavutanud nendes illustratsioonides teatud vabanemise kujunema hakanud stampidest, lisab kunstnik siia, eriti «Juudasoo» värvilistesse joonistustesse, tubli annuse kõitvat romantikat. Juba puugravüürillustratsioonide hulka kuuluvad J. Jaigi «Tondijuttude» (1936) meeldiva dekoratiivse faktuuriga pildid. E. Järve graafika tippteos ilmus siiski alles 1939. aastal. See on puugravüüride sari muinasjutukogumikule «1001 ööd», paeluv oma fantaasialennukuses, orientaauses kirevuses ja ornamendirikkuses. Kunstniku juveliirne töö on paindlik ja puhas, valge ja must säravad, üleminekud on peened, gradatsioonirikad. Ornamendiribadest ümbritsetud kesksed stseenid lahendab kunstnik teaterlikult, asetades esiplaanil olevad peategelased nagu vaatlema laval hargnevat tegevust. See brechtlik võte mõjub elegantselt ja poeetiliselt. Omamoodi väikesed pärlid on päisliistud oma subtiilse ornamendi ja iseloomuliku tüübistikuga. Järv on siia pannud kogu oma ornamendikire, osanud seda mitmekesiselt ja ilmekalt varieerida. Eksponeeritud 1939. aasta sügisnäitusel, äratasid need puugravüürid tähelepanu, kriitika tõstis kiitvalt esile teostuse peenust ja «kujutelmade mitmekesisust komposit-

K. A. Hindrey, illustratsioon raamatule «Eesti Muinasjutud lastele».
Tartu, 1907.

E. M. Jakobson, illustratsioon C. R. Jakobsoni «Kooli Lugemise raamatust».
Esimene jagu. Tartu, 1883.

H. Valtman, illustratsioon J. Oro raamatule «Kuidas elas Kärdi Kusti».
Tartu-Tallinn, 1938.

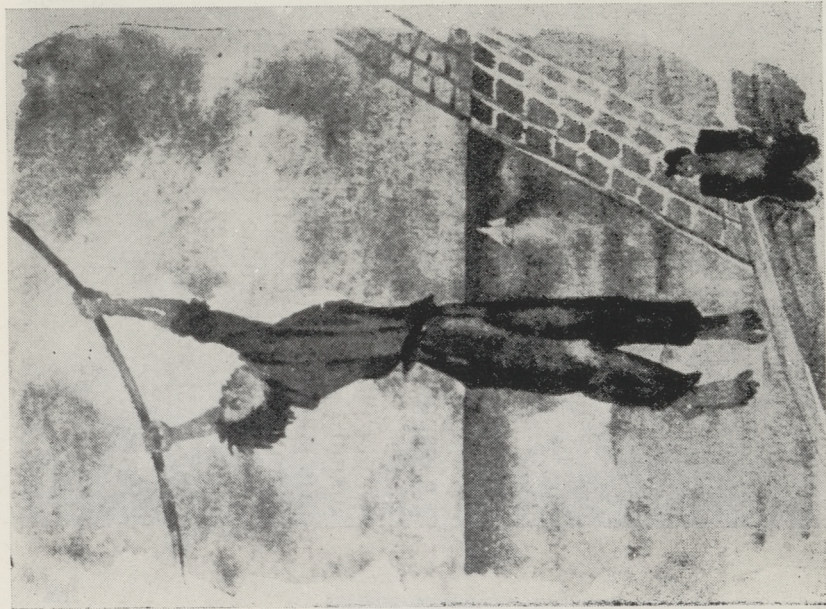
R. Kivit, illustratsioon I. Urmi raamatule «Lugu päikesepaistel».
Tallinn, 1938. ▲

E. Järv, illustratsioon J. Jaigi «Tondijuttudele». Tartu, 1936.

A. Roosileht, illustratsioon Ansomardi «Jalgsemaa Kitseeide muinasjuttudele». Tartu, 1926.

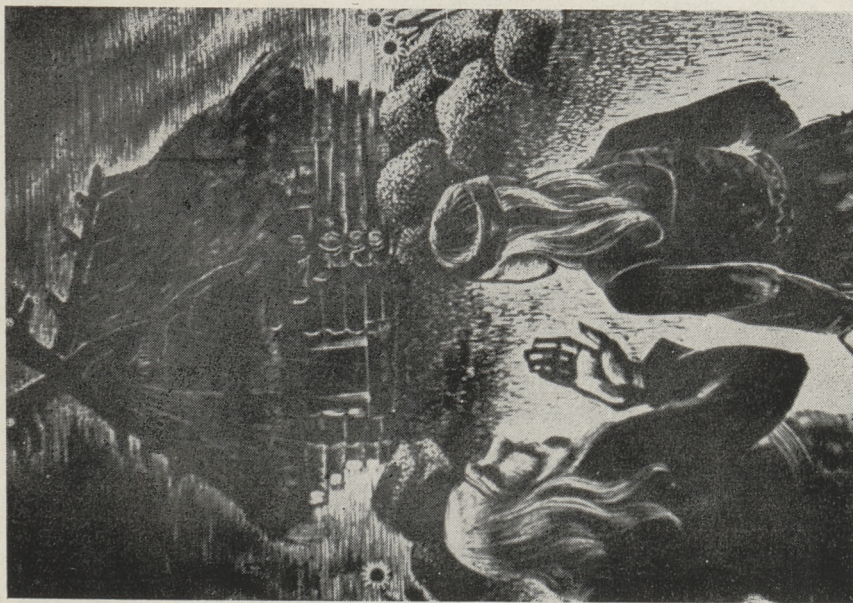
N. Mei, illustratsioon J. Parijõe raamatule «Laeva-
poisi päevilt». Tallinn, 1930.

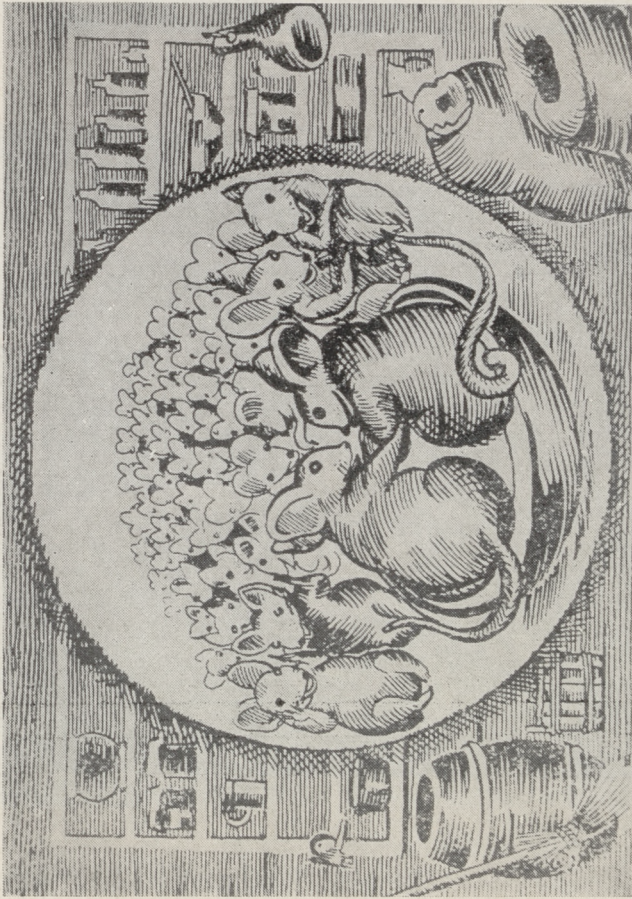
E. Viiralt, illustratsioon J. Kõrvi «Muinasjuttudeles».
Tartu, 1934.

P. Liivak, illustratsioon J. Jaigi raamatule
«Vanaisa kasukas». Tallinn, 1933.

H. Mugasto, illustratsioon J. Parijõe raamatule
«Külaliste leib». Tartu, 1933

K. Luts, illustratsioon H. Chr. Anderseni muinasjutule «Ole Sulesiimad».
Tartu, 1937.

A. Peerna, illustratsioon R. Rohu raamatule «Välektüüs ja Tuhknai». Tartu,
1935. ▲

sioonis, detailides, dekoratiivsetes aksesuaarides, stiilis»¹³, kuid heitis ette ornamendi liigset põhjamaisust.¹⁴

«1001 öö» illustatsioonides kasutatud võte liita ruumilis-plastilise kunsti võimalusi ära kasutades ühte kompositsiooni eri ajal ja kohal toimuv tegevus, andes selle edasi küllalt komplitseeritud, kuid siiski hästi tajutavas ühtses kujundisüsteemis, viitab üsna ilmselt nõukogude puugravüüri meistri V. Favorski ajalise ja ruumilise kunsti sünteesi teooriale, ühtlasi nõukogude graafika ilmsele mõjule meie tolaeagses kunstis.

Vene lasteillustatsiooni paremik oli näituste kaudu mitmel pool maailmas hästi tuntud. Suurt huvi pakkusid vene lasteraamatute ja -illustatsioonide näitus 1930. aasta sügisel ka tallinlastele: umbes 80 väljapanud raamatut ja sadakond originaalillustatsiooni «andsid ootamatult üllatava pildi sest, kui kaunis ja haarav võib olla süstemaatilise ja pideva töö kaudu loodud kunstiline lasteraamat».¹⁵ M. Laarman võrdleb näitusel esitatud «Mir Iskusstva» rühma kunstnike A. Benois', I. Bilibini jt. iseeneest meisterlikke lasteraamatuid V. Lebedevi, K. Kuznetsovi, N. Tõrsa ja A. Kravtšenko illustreeritute ja leiab tohutu erinevuse: kui varem oli lasteraamat kunstnikule vaid kapriisiks eneseväljenduse vormiks, siis kahekümnendate aastate vene lasteraamat on omaette eesmärk. Nõukogude lasteraamatu kõrget kunstitaset arvestades tõlgiti ja trükiti neid kahekümnendate aastate lõpul mitmeski riigis. M. Laarman soovib seda teha ka Eestis — näitamaks, kuivõrd kahe silma vahele jäetud ala on lastekirjandus meil.¹⁶ R. Kangro-Pool kirjutas samal puhul, et nõukogude lapsi «ei toideta tühja-tähjaga, vaid elulise ja praktiliselt tugevaga, ning rõõmus laste maailm naerab kõigest vastu. Niisiis mitte fantastilised unistused, vaid päevade toimingud täidavad pildiraamatuid».¹⁷ Märkimisväärne oli lastekirjanduse näituse metoodiline külg — esitatud olid muu hulgas ka tehnilisest ja esteetilisest seisukohast halvasti kujundatud lasteraamatu näited, mis pakkusid mõndagi õpetlikku ka eesti raamatutegi-jaile.¹⁸

Need näitused (muide esimesed nõukogude kunsti alased ekspositsioonid Eestis) ei jätnud küll suuremaid jälgi eesti lasteillustatsiooni edasisse praktikasse, tekitasid aga huvi nõukogude lasteraamatu ja selle kujunduse vastu. Järgmistel aastatel näiteks ilmus «Pääsukese» kirjastuse «Laste jututoa» numbrites mitu vene autorite lugu, kus oli kasutatud J. Tšarušini toredaid illustatsioone (näit. «Saabastatud kass», 1933). 1935. aastal andis Eesti Kirjanduse Seltsi Kooperatiiv viihikutena välja K. Tšukovski Aafrika-lugusid («Kärbes piriseja», «Hiiglane prussakas» jt.), mille humoorikad illustatsioonid on silmapaistvalt illustraatorilt K. Rotovilt. Lisa sellele tutvusele andis ka 1939. aasta mais Tallinnas toimunud NSV Liidu lasteraamatute, graafika ja joonistuste näitus.

Eesti kunsti üha muutuvad palgejooned peegeldusid ka N. Mei raamatugraafikas. Tema varasema loomingu ekspressiivne, tugeva romantilise hõnguga käsitus asendus aastate kuludes hoopis realistlikuma laadiga. Mei küllalt suur illustatsioonilooming on mõeldudki peamiselt noorsookirjandusele ning elustab seda hea ajaloo- ja miljöötunnetusega ning tüübirkkusega.

¹³ H. Kompus, Kunsti sügisnäitus. — «Päevaleht», 14. nov. 1939.

¹⁴ A. Kruus, KKSVD kunsti sügisnäitus. — «Uudisleht», 15. nov. 1939.

¹⁵ M. Laarman, Vene lasteraamat. — «Olion» 1930, nr. 10, lk. 16.

¹⁶ M. Laarman, Vene lasteraamat. — «Olion» 1930, nr. 10, lk. 16—17.

¹⁷ R. K.-P., N.-Vene illustatsioonide näitus. — «Päevaleht», 31. aug. 1930.

¹⁸ R. K.-P., Venemaa osakond kooli uuenduse näitusel. — «Päevaleht», 22. aug. 1930.

Märgatavaid ekspressiivseid jooni ilmneb tema varasemates illustatsioonides F. Molnári «Pál-tänava poistele» (1921) ja Suonio «Kuu jutustele» (1923). Kontseptsioonilt ja joonistuslaadilt on hoopis ühtlasemad A. Tšehhovi «Kingsepale ja paharetile» (1923) valmistatud tušijoonistused, mille ekspressiivsetes figuurides ja karaktereid rõhutavas tüübistikus võib näha juba väljakujunenud kunstnikku. See romantilise põhikoega, ekspressionistlike sugemetega laad avaldus hiljem eriti ilmekalt just ajalooliste kirjandusteoste trakteerimisel. Sellised on näiteks tušijoonistused A. C. Doyle'i «Brigader Gerardi seiklustele» (1927, ilmusid eelmisel aastal ka ajakirjas «Noorusmaa»). Need on romantiliselt tormlevad, elegant-sejoonelised, iseloomuliku miljöö ja karakteritega tööd.

Meist oli selleks ajaks kujunenud otsitud illustraator, tema töid leiame mitmes koolijopikus, ajakirjas «Noorusmaa», lastenäidendite väljaannetes jm. Isegi suhteliselt väheväärtuslikule kirjandusele on Mei lähenenud tõsiselt, luues joonistusi, mis oma kvaliteedilt ületavad kirjandusliku aluse.

Teatud määral erandlikud on illustatsioonid J. Lehtose «Soome muinasjuttudele» (1927). Kunstnik on lähtunud A. Gallén-Kallela rahvusromantismist, saavutades sellega juba iseenesest soomehõngulise atmosfääri. «Soome muinasjuttude» dekoratiivne muinasjuturomantika asendub vahetuma ja paindlikuma akvarellikäsituselise illustatsioonides J. Parijõe jutustusele «Laevapoisi päevilt» (1927, teine trükk 1930, kolmas, uute illustatsioonidega täiendatud trükk pealkirjaga «Kulbult Atlandile» 1939). Need tähistavad üsna selgelt N. Mei suundumist ekspressionistlik-romantiliselt käsituselt natuuritruuma laadi poole, mille tüüpilisemad näited on tušijoonistused J. Mändmetsa jutustusele «Mändide all» (1933). Nendes meeldivad otse jutustustest väljakasvanud head tüübid, tegelaste vahetu omavaheline suhtlemine, seotus keskkonnaga. Varasemat ekspressiivset Meid meenutab siin vaid figuuride kohatine venitatus ja karakterite väljendusrikkus.

N. Mei illustatsioonid noorsookirjandusele on kantud nii erksast kirjandusteose tunnetamisest kui ka tugevast emotsionaalsest kaasaelamisest. Emotsionaalsus ilmestab ka noore Viiralti kahekümnendate aastate illustatsioone, millest osa on loodud lastekirjandusele.

E. Viiralti varast, õpilasaegset laadi, milles oli tehtud muide ka noorsooajakirja «Uudismaa» (1919) kaanekujundus, iseloomustab püüe rafineeritud ornamentaalsusele. 1924. aastal, kui kunstiõpingud «Pallases» lõpetanud Viiralt taas esines raamatugraafikuna, oli ta käsituslaad kardinaalselt muutunud. Avalikkuse ette ilmus küps, tugeva individuaalsusega graafik, kelle iga töö pakkus uut ja kaalukat.

Viiralti üks suuremaid õnnestumisi raamatugraafikas ongi samast 1924. aastast, kui tema illustatsioonidega ilmusid noorsoole määratud J. Jaigi «Võrumaa jutud». Nii varem kui ka sel ajal olid mitmed kunstnikud kujutanud eesti muinasjutumaailma, käsitledes seda rahvusromantilises või realistlikumas plaanis. Viiralt toob muinaslugude illustreerimisse uue, kaasaegsema elutunnetuse ja stiili. Teiste kunstnike loomingust tuntud rahvapärase, üsnagi mõdukatest tunnetest kantud muinasjutu poeesia asemel on siin karm, kohati koguni ekspressiivne käsituslaad; peaaegu kummituslike stseenide kõrval on siiski ka elurõõmsaid momente. Kunstnik on oma tušijoonistustes rõhutanud looduse stiihia üleolekut inimesest. Illustatsioonidel lasub dramaatilisuse pits, täis ärevust ja eelaimusi. Foon on tihti taandatud kaunikujuulise ornamendi tasemele, esiplaanile on nihutatud ainult kõige tähtsam. Viiralt hingestab elutut loodust ja loodusnähtusi. Talle iseloomulik paralleelviirutus on stiilikindel ja sisuliselt põhjendatud, kompositsioonid selged ja efektsed. «Võrumaa juttude»

illustatsioonid ületavad oma sisuliselt sügavuselt kahtlemata noorsoo-illustatsioonid raamid.

«Võrumaa juttude» joonistustele järgnesid peatselt illustatsioonid J. Kõrvi muinasjuttudele (teostatud 1925, ilmunud alles 1934 — «Vaese-mehe poeg» I—II — ja 1935 — «Mustjärve sünd») ja M. J. Eiseni raamatule «Eesti imede ilmast» (1926). Kõrvi muinasjuttude illustatsioonid on stiililiselt lähedased eelnenud töödele, meeoluküllased, plastiliselt väljendusrikkad ja kompositsioonilt kaunid. Nende joonistuste atmosfäär otse heliseb poeetilise *piano*'st. Eiseni raamatu paralleelviirutuses illustatsioonid on tehniliselt samuti laitmatud, kuid neis puudub sügavam kaasaelamine.

Üldmainituile tuleb lisada rida päisliste eesti rahvalaulude teemadel; need on kalligraafilised, kaunilt dekoratiivsed paralleelviirutuses joonistused, ilmunud 1925. aastal A. Raua «Kirjandusloolise lugemiku» IV jaos. Tolleaegsetes kirjanduslugemikes leidub veel teisigi Viiralti illustatsioonid.

Viiralti ja Mei illustatsioonilooming näitab üsna selgesti ekspressionistlike elementide sissetulekut kahekümnendate aastate laste- ja noorsoo-illustatsiooni. Viiralti tehnika omapära, eriti tema paralleelviirutus, avaldas teatud mõju ka mõnele teisele kunstnikule. Näiteks kasutab seda P. Liivak oma illustatsioonides J. Jaigi kolmele muinasjuturaamatule (ilmunud 1933), saavutades küll teatud dekoratiivsust, kuid samal ajal varjutab see sisemise elamuse ja mõjub skemaatilisena. Huvitavamad on illustatsioonid «Võrumaa juttude» II osale, kus faktuurivõtetele on joonistustele antud omapärane köitvus.

Erandit meie lasteillustatsioonis kujutab endast M. Laarmani lasteraamat «Mõista, mõista mu õeke» 1931. aastast. Laarman oli eelmisel aastakümnel funktsionaalse, nn. elementaarse tüpograafia ja kubismi viljelejana teinud palju eesti raamatukujunduse värskendamiseks. Nimetatud raamatukest tuleks pidada omapäraseks katseks kohandada samasugust kujunduslaadi lastepärase, pisut tingliku realismiga.

Järgmisel aastakümnel esilekerkinud noortest kunstnikest, kellele lasteillustatsioon ei olnud ainult pelgaks kõrvalepõikeks, tuleks eelkõige nimetada ksülograafiameistreid H. Mugastot ja A. Peernat ning K. Lutsu.

Laste- ja noorsookirjanduse illustreerimisega tegeles Mugasto oma kujunemisperioodil. Seda intensiivset, lühikest küpsemisjärku kajastavad puugravüüris illustatsioonisarjad J. Parijõe ja J. Jaigi raamatutele. J. Parijõe muinasjutukogumik «Külaliste leib» (1933) on Mugasto esimene ulatuslikumalt ja mitmekesisemalt kujundatud raamat. Illustatsioonid on mõnevõrra naiivsed ja kohmakad, kattudes üsna sobivalt muinasjuttude stiiliga. Kunstnik taotleb maalilisust, valguse ja varju peent vahelduvust, saavutamata siiski terviklikkust üldpildis. Hoopis kompaktsel ja mõjuvat napid, meeolukad vinjetid, mille poeetilisuses on tunda juba hilisemat Mugastot.

Järgmise arenguetapi moodustavad illustatsioonisarjad kolmele 1934. aastal ilmunud Jaigi raamatule: «Pombi ja esivanemate kuld», «Pombi ja Siukuningas» ning «Hädastvere poiste ninamees». Nendes domineerib kirjandusteose iseloomule vastav jutustav joon. Esimese raamatu illustatsioonides on üsna ilmekaid jaigilikke tegelaskujusid; teiste raamatute kangelased on pealiskaudsemalt antud — rõhk on nagu märkamatuks kandunud üldmeeolu edasiandmisele. Jaigi jutustuste illustatsioonides näeb veel kohati «Külaliste leiva» puugravüüride tehnilis-kompositsioonilisi puudusi. Ometi hakkab siin silma ka midagi uut. Faktuuri kohmakus või suvalisus on asendumas paindlikuma, sisemiselt põhjendatuma käsitlusega, üldmulje kirevus terviklikuma kompositsiooniga. Mugasto illust-

ratsioonidesse on tulnud varjundirikkust ja emotsionaalsust, mis teeb nad noorte jaoks väga sobivaks. Seega tähistavad noorsoojutustuste illustatsioonid märgatavat edasiminekut Mugasto arenguteel.

A. Peerna loomingus on laste- ja noorsooraamatute illustreerimisel keskne koht. Tema paremate tööde hulka kuuluvad linoollõiked R. Rohu «Väikestele ränduritele» (1934), H. Mäelo jutustusele «Pärt on minu sõber» (1935), R. Rohu «Väleküünele ja Tuhknaile» (1935), A. Taari «Mustlase koerale» (1936). Peerna käsituslaad on neis rustikaalne, faktuuris tugevaid kontraste armastav, meeolult kuidagi mõtlik. Kuigi Peerna on hea jutustaja, keskendub ta oma illustatsioonides sageli lihtsale, mittepõnevale tegevusele. Ometi on nendes intiimsust ja vahenditust, kirjandusteose õhkkonna head edasiandmist. Linoolitehnika on ta töodes tinginud faktuuri jämeda toime ja lihtsuse, milles ometi leidub musta ja valge kontrastidele alluvat maalilisust ja varjundirikkust. Peerna tegelaskujud ei ole teravalt piiritletud, pigem on nad üldmeeleolusse sulanud detailid. Peerna tööd tuleks mainida veel «Õpilaslehe» kujundamist rohkete linoollõikes illustatsioonide, vinjettide ja tiitlitega (alates 1935. aastast).

Üks huvitavamaid ja omanäolisemaid lastekirjanduse illustreerijaid kolmekümnendail aastail oli maalikunstnik K. Luts. Raamatugraafikaga hakkas ta järjekindlamalt tegelema 1937. aasta paiku, illustreerides peamiselt Eesti Kirjastuse Kooperatiivi lasteraamatuid.

Kunstniku illustatsioonilooming on stiililiselt üsnagi kompaktne. Seda soodustasid mõnevõrra ka «Lastejuttude» sarja kujunduslikud raamid. Illustatsioonid H. Chr. Anderseni muinaslugude vihikutes — samal 1937. aastal ilmusid need ühiste kaante vahel pealkirjaga «Muinasjutte» — näitavad K. Lutsu kindla maitse suunaga kunstnikuna. Neid sulejoonistusi läbib kerge romantilise alatoon juures Anderseni muinaslugude eepiline, kuidagi maagiliselt kaasatõmbav tunnetamine. Sulejoon on liikuv, suhteliselt lihtne faktuur üldmõjult värvikas. Stilisatsioon taotleb plastilisuse, skulpturaalsuse rõhutamist, eriti figuuride puhul. Nii vormib Luts Anderseni oma joonistustesse omapärase teravdatud müstilis-realse tooniga, võib-olla noore lugeja jaoks liiga komplitseeritult. C. Collodi «Lõbusate lugude» (1938) illustatsioonides ilmneb sageli üsna ootamatu ja mõjukas kompositsioonilise efekti taotlus, figuuride tugevnev skulpturaalsus. Samal aastal ilmunud A. Daudet' «Kauni Nivernaise'i» joonistustes on figuurid muutunud otsekui nukuteatri tegelaskujudeks. Seega leidub Lutsu illustatsioonide kontseptsioonis selge analoogia tema maalide omapärasele atmosfäärile. Lutsu lõuendeid elustavaid figuure on nimetatud nukk-inimesteks. «Ent need nukkinimesed on elulised kummalise sisejõuga — vooruslikud ja pahelised, rahutult liikuvad ja askeldavad, — nende poosides ja toimingutes ühineb sümboolne, irreaalne element tõepäraseks tervikuks realiteediga».¹⁹ «Läti muinasjuttude» (1939) joonistused on sisemiselt koelt mõnevõrra lihtsamad, siin domineerib muinasjutulüürika.

K. Lutsu illustatsioonid on tugeva kunstnikukarakteriga ilming. See painutas enda alla küll kirjandusteoste stiili peenemad nüansid, see-eest aga nihutas julgelt esile kunstniku enese nägemuse. Tema joonistused lastekirjandusele pakuvad oma bisarse võluga rahuldust ka vanemale vaatajale.

Maalikunstnik E. Kõksi raamatugraafiline looming on suures osas seotud koolikirjandusega. Selles tõusevad esile H. Rajamaa õpiku «Aabits ja emakeele lugemik algkoolile. I klass» (1938) illustatsioonid ja initsiaa-

¹⁹ A. V a g a, Eesti naiskunstnike loomingust. — «Varamu» 1939, nr. 8, lk. 863.

lid, millele liitub sobivalt valitud kirjas tekst; see on värvikas, kaasaegne ja oma otstarbekuses kaunis raamat. Teine Kõksi poolt meeldivalt illustreeritud raamat on muinasjutt «Nõmm põleb» (1939), milles köidavad hästi tüpiseeritud loomakujud, akvarellide värvierksus, sundimatult vaba käsitlusviis.

Kuivavõitu ja asjalik, mõneti siiski dekoratiivsusse kalduv joonistuslaad ilmneb A. Roosmanni lasteillustratsioonides. Tema paremad tööd, J. Jaigi «Tolmukulli» (1939) illustatsioonid, meenutavad pisut Kiviti deskriptiivset käsitlust. Illustriatiivsus on omane maalikunstnik E. Lepsi rohketele joonistustele «Looduse Kuldraamatu» jt. sarjadele. Mõneti elavamad on K. Mark-Mei, A. Hoidre, E. Kollomi, O. Kangilaski ja R. Espenberg-Haavamäe lasteillustratsioonid. Laste- ja noorsookirjandust illustreerisid veel mitmedki kunstnikud (V. Aleksejev, M. Roosma, P. Estam-Leps) ja asjaarmastajad, kuid nende produktioon võib lisada kaalukamat ainult selle žanri negatiivsele küljele.

*

Veel kord eesti lastekirjanduse illustatsioonid ja kujundust kriitiliselt üle vaadates peab märkima põhimõtete teatud kitsust. Oma paremas osas trükitehniliselt heal tasemel, jäi eesti kunstnike töö suhteliselt üheplaaneliseks, rajanedes mitte niivõrd teadlikul sotsiaalsel-esteetilisel kasvatamisel (nagu nõukogude lasteillustratsioon), kuivõrd sageli lihtsalt teksti huvitaval näitlikustamisel, lihtsate eetiliste tõdede selgitamisel ja ilumeele arendamisel.

Eesti NSV Teaduste Akadeemia
Ajaloos Instituut

Toimetusse saabunud
10. III 1976

P. ЛОДУС

ЭСТОНСКАЯ ИЛЛЮСТРАЦИЯ ДЕТСКИХ И ЮНОШЕСКИХ КНИГ (до 1940 года)

Резюме

Статья посвящена развитию эстонской иллюстрации книг для детей и юношества от дилетантских рисунков до зрелого, развитого жанра. Рассматривается период со второй половины XIX века до 1940 года — времени, когда в оформлении эстонской книги, как и во всех областях искусства, начинает формироваться принципиально новый подход. Основными вехами, знаменующими это развитие, были становление реалистической трактовки во второй половине XIX века, в начале XX века — появление зачатков стиля югенд и национального романтизма, проникновение влияний экспрессионизма, особенно усилившегося в 20-е годы, и наконец обращение вновь к реализму в 30-е годы, но теперь уже на новом художественном уровне. Эстонская детская иллюстрация раннего этапа своей истории представляет серьезный интерес и в наши дни — как с художественной, так и с культурно-исторической точки зрения: ведь многое из ее опыта и традиций, художественных принципов и изобразительных приемов перешло в эстонскую иллюстрацию советского периода.

Хотя эстонская детская книга оформлялась иллюстрациями и виньетками уже начиная с XVIII века, первыми публикациями оригинальных эстонских иллюстраций к детским книгам следует считать работы графика Э.-М. Якобсона, который создал множество гравюр на дереве для различных учебников: в первую очередь заслуживает упоминания неоднократно переизданная «Школьная книга для чтения» (1 часть увидела свет в 1867 г.). Несмотря на то что изобразительная манера художника несколько педантична и суховата, техника исполнения точна и гибка; его иллюстрации составляли основную часть молодой, еще только развивающейся эстонской графики второй половины прошлого века.

В начале XX века в связи с общим оживлением национальной художественной и литературной жизни Эстонии расширяется и издание детских книг, иллюстрирование которых все больше входит в практику полиграфического оформления и становится профессиональнее. Основывается первый, богато иллюстрированный детский журнал «Lasteleht» («Детский листок»). Одним из наиболее интересных иллюстраторов становится К.-А. Хиндрей, художническое чутье которого позволяло ему воплощать мир в образах, как бы пропущенных сквозь призму детского восприятия, — проникновенно душевных и одновременно тонко юмористичных. В его композициях можно найти черты, напоминающие трактовку В. Буша. Пленительная свежесть и некоторая эскизность рисунка отличали анималистические иллюстрации П. Бурмана. Отголоски распространенного в то время национального романтизма можно отметить в живописном рисунке А. Ууритса, иллюстрировавшего ряд детских книг, а также в работах А. Роозилехта и Г. Моотсе.

В 1920—1930-х годах, в период буржуазной республики, классовый характер политики буржуазии в области культуры выразился со всей отчетливостью. Однако в искусстве это не привело к забвению прогрессивных традиций прошлого. Удельный вес детских книг в общем объеме издательской продукции рос, иллюстрированием детской литературы стали заниматься многие художники. Лишь незначительная часть книг и книжной иллюстрации, особенно книг для юношества, откровенно служила интересам буржуазно-националистических правящих кругов.

Продолжал работу для детской книги мастер веселых картинок К.-А. Хиндрей. Плодотворно трудились по оформлению детских книг Р. Кивит и Х. Валтман, которые, будучи замечательными рассказчиками, все же не смогли избежать известной стандартности в своем творчестве. Свежестью и веселостью отличались многочисленные иллюстрации Р. Тийтуса. Элементы национального романтизма встречаются в работах А. Роозилехта. Иллюстрации Э. Ярва определяют признаки стиля югенд; вершиной иллюстрационного искусства художника стали его гравюры на дереве к изданию «Тысячи и одной ночи» (1939), в которых прослеживается влияние советской школы ксилографии. Заметным успехом в этом виде графики были иллюстрации к юношеским рассказам известного мастера по гравюре на дереве Х. Мугасто. Иллюстрированием юношеских книг занимался также ведущий эстонский график Э. Вийральт, чьи экспрессивные рисунки тушью к «Вырумааским рассказам» Ю. Яйка (1924) относятся к лучшим работам художника в области книжной иллюстрации. Выразительность, глубокое проникновение в замысел художественного произведения характеризуют также иллюстрации Н. Мей. В конце 30-х годов среди художников-иллюстраторов книг для юношества самоубийственно дарования выделялась К. Луте.

Знаменательными событиями в художественной жизни Эстонии стали выставки советской детской книги и иллюстрации в Таллине в 1930 и 1939 гг.

Полиграфический уровень эстонских детских книг был довольно высок. При всем своем художественном многообразии эстонская иллюстрация детских книг оставалась сравнительно одноплановой в том смысле, что не столько была направлена на социально-эстетическое воспитание (как это было с советской иллюстрацией того же периода), сколько служила интересам наглядности текста, уяснению простых этических истин и развитию художественных вкусов.

*Институт истории
Академии наук Эстонской ССР*

Поступила в редакцию
10/III 1976

R. LOODUS

ILLUSTRATIONEN DER ESTNISCHEN KINDER- UND JUGENDLITERATUR (bis 1940)

Zusammenfassung

Der vorliegende Artikel schildert den Werdegang der estnischen Kinderbuchillustrationen von dilettantischen Versuchen an bis zu den hochentwickelten vielseitigen Genres im Jahre 1940, als sich qualitativ völlig neuartige Beziehungen zur estnischen Kunst bildeten. Stilistisch wird diese Entwicklung durch die realistische Darstellung des 19. Jahrhunderts, durch Elemente des Jugendstils und der nationalen Romantik, in den zwanziger Jahren unseres Jahrhunderts dagegen besonders durch Einwirkungen des Expressionismus und schließlich wieder durch den Realismus auf einer neuen künstlerischen Ebene gekennzeichnet. Das Erbe an früheren Kinderbuchillustrationen ist wegen seiner künstlerischen und

kulturhistorischen Aspekte auch heutzutage vom größten Interesse, da einige seiner Züge in späteren Illustrationen der Sowjetzeit wiederzufinden sind.

Obwohl estnische Kinderbücher bereits im 18. Jahrhundert durch Illustrationen und Vignetten geschmückt wurden, sind als die ersten Erscheinungen der estnischen nationalen Kinderbuchillustration die Holzschnitte des produktiven Buchgraphikers E. M. Jakobson für verschiedene Lehrbücher anzusehen, vor allem aber für das «Schullesebuch» («Kooli lugemise raamat») von C. R. Jakobson, das in mehreren Auflagen erschien (erstmalig 1867). Auf dem Hintergrund der im vergangenen Jahrhundert entstandenen und sich entwickelnden nationalen Kunst stellten die Illustrationen E. M. Jakobsons, die zwar protokollarisch wirken, doch technische Gediegenheit aufweisen, den Grundstock der damaligen estnischen Graphik dar.

In Verbindung mit dem Aufstieg des einheimischen nationalen künstlerischen Lebens und des Verlagswesens am Anfang des 20. Jahrhunderts wurden Bücher häufiger und auf einem höheren professionellem Niveau illustriert; auch eine illustrierte Kinderzeitschrift wurde gegründet. Einer der interessantesten Illustratoren der Kinderliteratur war K. A. Hindrey, in dessen Zeichnungen sich kindliches Empfinden mit Innigkeit und Humor vereinte. K. A. Hindreys Illustrationen weisen in ihrer Linienführung und Konzeption Analogien zum Schaffen von W. Busch auf. P. Burman dagegen zeigte in seinen Bilderbüchern Tiere in neuartiger skizzenhafter Darstellung. Der damals beliebte Hang zur nationalen Romantik ist den schöngeformten Zeichnungen von A. Uurits für Kinderbücher, sowie den Arbeiten von A. Roosileht und G. Mootse anzumerken.

In den zwanziger und dreißiger Jahren des 20. Jahrhunderts, in der Periode der bürgerlichen Republik, trat der Klassencharakter der bürgerlichen Kulturpolitik scharf zutage, was jedoch die Kontinuität des progressiven künstlerischen Lebens nicht zu unterbrechen vermochte. Der Anteil der Kinderliteratur an der gesamten Verlagsproduktion stieg an, viele Künstler betätigten sich als Kinderbuchillustratoren. K. A. Hindrey setzte seine Arbeit an lustigen Bilderbüchern fort, überaus produktiv waren R. Kivit und H. Valtman, die zwar gut erzählen, in ihrem Schaffen aber eine gewisse Stagnation nicht vermeiden konnten. Frisch und lebhaft wirkten die zahlreichen Illustrationsfolgen von R. Tiitus. Elemente der nationalen Romantik sind in den Arbeiten von A. Roosileht, die des Jugendstils in den Illustrationen von E. Järv zu finden. Ein Meisterwerk des letzteren stellten die Holzschnitte zur Ausgabe von «1001 Nacht» (1939) dar, in denen sich der Einfluß des sowjetischen Holzschnitts bemerkbar machte. Einen merklichen Fortschritt in der Entwicklung des bekannten Künstlers H. Mugasto stellen seine Holzschnitte zu Jugenderzählungen dar. Auch der Meister der estnischen Graphik, E. Viiralt, hat Jugendbücher illustriert. Seine ausdrucksvollen Tuschezeichnungen zu J. Jaiks «Erzählungen aus Võrumaa» (1924) sind eine Spitzenleistung seines Schaffens als Illustrator. Auch die Illustrationen von N. Mei zu Jugendbüchern werden durch Ausdruckskraft und Aufgeschlossenheit des Inhalts gekennzeichnet. Ende der dreißiger Jahre trat K. Luts als höchst originelle Künstlerin bei der Ausstattung von Jugendbüchern hervor, die in ihren Zeichnungen eigenartige Visionen darstellte.

Die Drucktechnik der estnischen Kinderbücher war von ziemlich hohem Niveau. Bei all ihrer künstlerischen Vielfältigkeit beruhen die estnischen Kinderbuchillustrationen eher auf der Veranschaulichung des Textes, der Erläuterung einfacher Wahrheiten und der Ausbildung des Schönheitssinns, nicht aber auf bewußter sozial-ethischer Erziehung, wie es bei sowjetischen Kinderbuchillustrationen der Fall war.

Institut für Geschichtsforschung
der Akademie der Wissenschaften
der Estnischen SSR

Eingegangen
am 10. März 1976